

Vedlegg 2 til Riksantikvarens brev av 6.11.2015

Høringsnotat

Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse i Østfold – oppsummering av høringsuttalelsene og Riksantikvarens merknader

Oppsummering

Høringsinstansene gir i stor grad sin tilslutning til at Riksantikvaren oppretter et register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Østfold. Fylkesutvalget har i tillegg pekt på behovet for å utrede konsekvensene for verdiskapende virksomhet av et slikt register og at et sentralt registreringsystem bør ta utgangspunkt i allerede eksisterende planer. De berørte kommunene gir uttrykk for at de kjenner seg igjen i de faglige beskrivelsene og vurderingene av sine områder. Noen kommuner har pekt på feil og mangler i beskrivelser, navnsetting o.l. Det er også kommet forslag om endringer av grenser og anbefalinger om å ta inn nye områder. De fleste kommunene tar opp spørsmålet om hvilke konsekvenser dette registeret vil få for dem og arealforvaltningen i områdene. De etterlyser en klargjøring av konsekvenser, og flere understreker at registeret ikke må være til hinder for utviklingen av næring og samferdsel m.m. i områdene.

Riksantikvaren legger til grunn at registeret over Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse skal være et kunnskapsgrunnlag og et forvaltningsverktøy for kommunene og andre myndigheter som påvirker og styrer utviklingen av landskap. Riksantikvaren vil med registeret klargjøre hvilke landskap det knytter seg nasjonale kulturhistoriske interesser til, hva disse består i og hvordan de bør ivaretas og slik skape større forutsigbarhet i arealplanleggingen.

Det er et mål at kommunene skal forvalte de kulturhistoriske landskapene gjennom bruk av egne virkemidler, der planlegging etter plan- og bygningsloven er viktigst.

Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen vil legge registeret til grunn i sine innspill og dialogen med kommunene og andre myndigheter i planprosesser.

Riksantikvaren vil utarbeide en veileder for kommunene og andre myndigheter som utdyper hvordan registeret er tenkt å virke og gir nærmere veiledning i bruk av plan- og bygningsloven for å ivareta landskapene.

Bakgrunn

Riksantikvaren viser til brev av 23.5.2014 vedlagt høringsutkast til *Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse i Østfold*.

På oppdrag fra Klima- og miljødepartementet startet Riksantikvaren høsten 2013 arbeidet med å etablere et register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Det er gjennomført et forprosjekt i Østfold og Hordaland i samarbeid med de to fylkeskommunene. Arbeidet skal munne ut i et utvalg av kulturhistoriske landskap av

nasjonal interesse. Forprosjektet skal også gi nødvendig erfaring for å avgjøre om og hvordan et eventuelt landsomfattende prosjekt skal gjennomføres. Registeret for Østfold er nå ferdigstilt.

Formål

Det overordnede målet med kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse er å formidle kunnskap om disse områdene til samfunnsaktører som påvirker utviklingen av landskap. Kommunene er en av de viktigste forvalterne av landskap. Gjennom bl.a. planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven har de virkemidler til å påvirke utvikling og forvaltning av landskap. RA vil med etableringen av registeret klargjøre hvilke landskap som er av nasjonal kulturhistorisk interesse og som kommuner og andre myndigheter bør ta spesielt hensyn til i planlegging og forvaltning. Kommunene kan gjennom aktiv planlegging og forvaltning bidra til å utvikle sine landskap som en ressurs for innbyggerne og som grunnlag for næringsvirksomhet og arbeidsplasser, som for eksempel reiseliv.

Høringen

Høringsutkastet gikk til alle kommunene i Østfold og til regionale myndigheter med høringsfrist 4.7.2014. Fristen ble senere utsatt til 1.10.2014 for at kommunene skulle få tid til politisk behandling av saken. Det ble holdt et høringsmøte på Fylkeshuset i Sarpsborg 6.6.2014. 10 av de 12 berørte kommunene i Østfold har avgitt høringsuttalelse, i tillegg til to andre kommuner. I tillegg kom det svar fra Østfold fylkeskommune, Fylkesmannen i Østfold, Statens vegvesen, Norges vassdrags- og energidirektorat, samt noen frivillige organisasjoner. I ettertid er det gjennomført en supplerende høring av et nytt landskap – *Iddefjordsfjella* i Halden.

Høringsutkastet

Det utsendte høringsutkastet for Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Østfold er utarbeidet i nært samarbeid mellom Riksantikvaren og Østfold fylkeskommune. Utvalget av landskap er basert på eksisterende kunnskap. Riksantikvaren og fylkeskommunen har i tillegg vært på en felles befarung, som omfattet de fleste prioriterte områdene. Vi har hatt god nytte av arbeider som fylkeskommunen tidligere har gjort med kulturmiljø og landskap, særlig i fylkesplansammenheng.

Riksantikvaren står ansvarlig for forslaget som i høringen omfattet følgende ni landskap:

- Haldenvassdraget, Aremark, Halden og Marker kommuner
- Oldtidsveien – Skjebergsletta, Fredrikstad og Sarpsborg kommuner
- Værne kloster-området, Rygge kommune
- Midtbygda i Onsøy, Fredrikstad kommune
- Østre Hvaler, Hvaler kommune
- Glomma gjennom Indre Østfold, Askim, Eidsberg, Skiptvedt og Spydeberg kommuner
- Sarpsfossen, Borregaard og Hafslund, Sarpsborg kommune
- Fredrikstad festning, Gamlebyen og Byens marker, Fredrikstad kommune
- Søndre Jeløy, Moss kommune

I bearbeidingen etter høringen er et nytt område tatt inn for å supplere utvalget med et landskap som kan representere steinhuggervirksomheten i fylket:

- Iddefjordsfjella, Halden kommune

Dette forslaget har vært på separat høring med høringsfrist 20.8.2015.

I rapporten er hvert landskap beskrevet, vist på kart og gitt en landskapskarakter og en begrunnelse for hvorfor landskapet er av nasjonal interesse. Med utgangspunkt i landskapskarakteren og nasjonale interesser, har vi skissert hvilke tiltak området er sårbart for og hva det bør få å si for forvaltningen av arealene. Rapporten inneholder også en kort overordnet beskrivelse av landskap og kulturhistorie i Østfold, som en ramme for utvalget av områder.

Begrepet **landskapskarakter** er sentralt i arbeidet og skal hjelpe oss til å få fram en helhetlig tolkning av landskapet slik det blir forstått og opplevd:

Landskapskarakter er et konsentrert uttrykk for samspillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, samt romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og skiller det fra omkringliggende landskap.

I omtalen av hvert landskap er det begrunnet hvorfor Riksantikvaren vurderer nettopp dette kulturhistoriske landskapet til å ha **nasjonal interesse**. I den vurderingen har vi lagt til grunn om landskapet, med sin landskapskarakter, representerer forhold som har særlig mye å si for historien. Dette omfatter viktige faser i historien, strukturer i landskapet, byggeskikk og arkitektur, næringer og annen virksomhet, hendelser, etniske gruppers bruk og kilder til forhistorien der det ellers finnes få eller ingen skriftlige kilder.

Høringsuttalelsene og Riksantikvarens merknader

Riksantikvaren ba høringsinstansene om særlig å kommentere:

- Utvalget av områder i fylket
- Områdebeskrivelse, avgrensning av og innhold i det enkelte området
- Forvaltning av områdene – tålegrenser, sårbarhet, planstatus og -utvikling
- Bruken og nytten av et register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse

Høringsinstansene har i hovedsak hatt merknader til:

- Områdeavgrensning og områdeutvalg
- Sammenhengen mellom natur-/kulturminneforvaltning
- Registeret – status og konsekvenser for kommunene

Temaene i de to første punktene refererer og kommenterer vi fortløpende under den enkelte høringsinstans. Det tredje punktet oppsummerer og kommenterer vi samlet til slutt.

Moss kommune

Kommunen tar utkastet til orientering og støtter forslaget om valg av området *Søndre Jeløy* til å være et kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse.

Rygge kommune

Kommunen støtter forslaget om området *Værne kloster* som del av registeret. Eldøya ønskes vurdert som supplement.

Riksantikvaren vurderer det slik at Eldøya er et område som ikke har noen naturlig kopling til herregårdslandskapet Værne kloster. Dette er basert både på den geografiske

avstanden mellom dem og det ulike kulturhistoriske innholdet i de to områdene. Eldøya tas ikke inn i registeret.

Fredrikstad kommune

Kommunen mener at høringsutkastet gir et godt innblikk i landskapsutviklingen i Østfold generelt og det som karakteriserer de ulike områdene spesielt. Kommunen har ingen kommentarer til områdene *Oldtidsveien – Skjebergsetta* og *Midtbygda i Onsøy*.

For området *Fredrikstad festning, Gamlebyen og Byens marker* peker kommunen på at statusen som kulturhistorisk landskap ikke må være til hinder for de planene som allerede er lagt i området.

Kommunen anbefaler også å revurdere avgrensningen mot nord-vest og Kong Fredrik II Golfbanen og foreslår at avgrensningen går i yttergrensen av reguleringsplan nr. 577. Dette for at området avsatt til næringsformål i kommuneplanen (N133 og N123) skal falle utenfor avgrensningen.

Riksantikvaren har kommet til at det ikke er ønskelig å ha med to områder i Østfold som dekker herregårdslandskap. Etter en samlet vurdering er *Værne kloster-området* prioritert, og *Midtbygda i Onsøy* tas dermed ut av registeret.

Det ble avholdt et møte mellom Fredrikstad kommune, Østfold fylkeskommune og Riksantikvaren 27.5.2015 for å drøfte utfordringer med å ivareta de kulturhistoriske landskapsverdiene i området *Fredrikstad festning, Gamlebyen og Byens marker*. Dette knytter seg særlig til plansituasjonen for delområdet *Byens marker*. Det ble gitt gjensidige orienteringer og det var enighet om at landskapsinteressene må søkes ivaretatt gjennom tidlig medvirkning og dialog i kommende planprosesser. Med dette utgangspunktet finner ikke Riksantikvaren at det er grunn til å endre grensene for dette landskapet.

Hvaler kommune

Kommunen er enig i at *Østre øyer* er et svært viktig kulturhistorisk landskap. Kommunen mener det er en riktig tilnærming at forvaltningsansvaret ligger hos kommunen, fremst gjennom arealforvaltning. Deler av ytre Hvaler og deler av Kirkeøy er tidligere registrert av Fylkesmannen i Østfold som nasjonalt viktig kulturlandskap. Kriteriene for Fylkesmannens utvelgelse ligner kriteriene for Riksantikvarens, men områdene er ikke de samme. Dette er noe utfordrende for forvaltningen. Kommunen mener at *Østre øyer* er et mer dekkende navn enn *Østre Hvaler*.

Riksantikvaren endrer navnet på området til *Østre øyer, Hvaler*. Om forvaltning av landskap som er registrert i ulike sammenhenger og har noe ulike grenser, viser vi til våre merknader under punktet *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse -- status og konsekvenser*.

Sarpsborg kommune

Kommunen er enig i at de to utvalgte områdene som berører Sarpsborg kommune, *Oldtidsveien – Skjebergsetta* og *Sarpsfossen, Borregaard og Hafslund*, har høy verdi som kulturhistoriske landskap.

Sarpsborg kommune omtaler to områder (Opsund og Solli) som kunne vært vurdert, men fremmer dem ikke som forslag.

Kommunen peker videre på at dersom Sarpsfossen blir tatt inn i registeret, må det aksepteres utvikling og ulike inngrep for å bygge opp under målet om fortetting i sentrum og levedyktige vekstvilkår for næringsutviklingen. En eventuell ny status må ikke hindre videre utvikling av industrilandskapet som er en del av Sarpsborg by. Det må heller ikke hindre utvikling av framtidsrettede transportløsninger.

Sarpsborg kommune peker også på at det tidvis kan virke forvirrende med det store antallet registre, særlig når samme område berøres av ulike registre og hensynssoner. Det er uklart hvilken status dette registeret vil få i forhold til øvrige rapporter og registreringer av landskapsverdier.

Sarpsborg kommune mener også at det er positivt at områdene blir vist i Askeladden, slik at kulturhistoriske områder og enkeltminner er samlet på ett sted.

Riksantikvaren er enig i at begge områdene Opsund og Solli er verdifulle, og vi oppfordrer kommunen til å ivareta verdiene gjennom kommuneplanens arealdel og planlegging forøvrig. Utfra størrelsen er disse mer å regne som kulturmiljøer enn landskap og inngår ikke naturlig som kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Området Opsund er også allerede inne i Riksantikvarens NB!-register. Områdene Opsund og Solli tas ikke inn i registeret.

Riksantikvaren viser til våre merknader under punktet *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse -- status og konsekvenser*.

Marker kommune

Kommunen ser positivt på at Haldenvassdraget inngår i et slikt register. De peker på at ikke bare vindkraftanlegg, men også store utbygginger og landskapsendringer, påvirker områdets synsrand og landskapsbildet.

Et sentralt spørsmål for kommunen er hva registeret vil få å si for dem.

Riksantikvaren viser til våre merknader under punktet *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse -- status og konsekvenser*.

Rømskog kommune

Kommunen avstår fra å komme med uttalelse, siden den ikke berøres av prosjektene. De uttrykker likevel glede over det som gjøres siden dette bidrar til å utvide kunnskapen om deres egne nærområder.

Spydeberg kommune

Gir sin tilslutning til forslaget om *Glomma gjennom indre Østfold* med følgende forutsetninger:

- Det må framgå klart hvilke konsekvenser statusen som kulturhistorisk landskap har for forvaltning av områdene.
- Utstrekning og avgrensning av områdene bør kvalitetssikres gjennom et bedre kartgrunnlag.

Askim kommune

Kommunen gir sin tilslutning til forslaget om *Glomma gjennom Indre Østfold* med følgende forutsetninger:

- Det må framgå klart hvilke konsekvenser statusen som kulturhistorisk landskap har for forvaltning av områdene.
- Utstrekning og avgrensning av områdene bør kvalitetssikres gjennom et bedre kartgrunnlag.

Skiptvet kommune

Kommunen gir sin tilslutning til forslaget om *Glomma gjennom indre Østfold* under følgende forutsetninger:

- Det må framgå klart hvilke konsekvenser statusen som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse har for forvaltningen av området.
- Utstrekning og avgrensning av områdene bør kvalitetssikres gjennom et bedre kartgrunnlag.

Eidsberg kommune

Kommunen gir sin tilslutning til forslaget om *Glomma gjennom indre Østfold* under følgende forutsetninger:

- Det må framgå klart hvilke konsekvenser statusen som Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse har for forvaltningen av området.
- Utstrekning og avgrensning av områdene bør kvalitetssikres gjennom et bedre kartgrunnlag.

Riksantikvaren viser til punktet under *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse – status og konsekvenser* for dette temaet. Kartet vil legges digitalt inn i Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden, noe som vil gi et bedre kartgrunnlag.

Trøgstad kommune

Kommunen mener det må framgå klart hvilke konsekvenser statusen som Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse har for forvaltning av områdene.

Området *Glomma gjennom Indre Østfold* foreslås strukket nordover til å omfatte søndre del av Øyeren med Sandstangen.

Monaryggen og tilliggende områder foreslås gitt status som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse. Tidligere ravineområde utrast under Nordbygrenda i 1967 anbefales vurdert.

Riksantikvaren vurderer at kjernen i landskapet *Glomma gjennom Indre Østfold* er det dramatiske elvelandskapet med de tre monumentale kraftstasjonene. I tillegg er forsvarshistorien viktig her. På denne bakgrunn tas de foreslåtte utvidelsene ikke inn i registeret.

Riksantikvaren vurderer det slik at Monaryggen har stor verdi, men at inngrep og endringer i dette landskapet nå er blitt for store for å inngå i kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Området tas ikke inn i registeret.

Det er ikke gitt noen begrunnelse for forslaget om å ta med utrast ravineområde ved Nordbygrenda. Området tas ikke inn i registeret.

Østfold fylkeskommune

Fylkeskommunen ønsker at et sentralt registreringsystem for kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse bør ta utgangspunkt i allerede eksisterende planer.

I og med at Riksantikvaren utelukkende har ansvar for landskap sett med kulturhistoriske øyne, bør det i samarbeid med andre myndigheter sørges for å utrede konsekvensene av å registrere kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i forhold til verdiskapende virksomhet med tanke på sysselsetting, boforhold, rekreasjon og infrastruktur.

Riksantikvaren viser til at arbeidet i Østfold bl.a. har basert seg på tidligere gjennomført fylkesplaner, særlig for tema kulturmiljø. De foreslåtte områdene bygger i stor grad på disse kulturmiljøene, men er utvidet for å få inn helhetlige landskap. Riksantikvaren mener dermed at forslaget for Østfold i stor grad tar utgangspunkt i eksisterende planer.

Fylkesmannen i Østfold

Fylkesmannen peker på at lokaliteter der natur- og kulturminneforvaltningen har felles interesser, bør gis særlig høy prioritet som grunnlag i arbeid med arealplaner etter plan- og bygningsloven. Det er et stort behov for å samordne kulturlandskapsforslagene i Østfold slik at Fylkeskonservator og Fylkesmannen i fellesskap kan komme fram til ei gruppe høyt prioriterte kulturlandskap med kulturminner, naturverdier/biomangfold og store landskapsverdier.

Til høringen av forslaget om Iddefjordsfjella, viser Fylkesmannen til at dette området inneholder en rekke verdifulle naturområder.

Riksantikvaren er enig i at det er et behov for å samordne landskapsverdier knyttet til natur og kulturhistorie. Mye arbeid med analyse og forvaltning av landskap skjer da også i et samarbeid mellom naturforvaltning og kulturminneforvaltning. Riksantikvaren mener at det også er et klart behov for å trekke fram landskap der det kulturhistoriske innholdet er av særlig interesse. I dette prosjektet er målsettingen å få fram de viktigste landskapene sett fra et kulturhistorisk ståsted, noe som vi anser som dårlig dekket hittil.

Statens vegvesen

Statens vegvesen ser det som positivt at det er gjort en kartlegging av de kulturhistoriske landskapene i Østfold, da dette kan bidra til dialog mellom regional kulturminneforvaltning og aktuell planforvaltning tidlig i planprosessen. Det er derimot ønskelig med en tydeliggjøring av hvilken rolle denne inndelingen av områder vil ha for videre planlegging og forvaltning av de aktuelle arealene. Statens vegvesen har ingen merknader til den foreslåtte suppleringen med Iddefjordsfjella. Det forutsettes at forslaget ikke er til hinder for ivaretagelse og utvikling av berørte fylkesveger.

Riksantikvaren viser til punktet *Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse -- status og konsekvenser* under for omtale av rolle og betydning av registeret.

Norges vassdrags- og energidirektorat

Direktoratet mener rapporten kan gi nyttig informasjon ved vurdering av ulike utbyggingstiltak og ved konsesjonsbehandling av mulige endringer eller rehabilitering av kraftverkene som finnes i området.

Norges vassdrags- og energidirektorat viser til at områdene ikke vil få noen formell vernetstatus, men understreker likevel at hovedutfordringen vil være hvordan denne kartleggingen vil bli brukt.

De kartlagte landskapene utgjør store deler av fylket og sies samtidig å være sårbare for kraftledninger og vindkraftverk. Direktoratet peker på at kulturhistoriske landskap vil inngå i en konkret vurdering ved konsesjonsbehandling av eventuelle oppgraderinger av de eksisterende ledninger som går gjennom flere av disse områdene eller ved konsesjonsbehandling av eventuelle nye energianlegg innen eller i synlig avstand fra kartlagte kulturhistoriske landskap. NVE har ingen konkret merknad til det foreslåtte område Iddefjordsfjella, utover de generelle som nevnt foran.

Riksantikvaren tar uttalelsen til etterretning og mener det vil være viktig og i tråd med hensikten at registret vurderes og vektlegges i konsesjonssaker.

Indre Østfold lokallag av Fortidsminneforeningen Østfold

Laget stiller seg positivt til tiltaket, samtidig som det foreslår et antall utvidelser og endringer. *Glomma gjennom indre Østfold* foreslås forlenget i nord opp til søndre del av Øyeren med fløterminner og fornminner på Sandstangen, ravinlandskap og ferdselsminner mellom Eidsberg og Øyeren. Det foreslås også endringer når det gjelder Glommalinjen og forsvarsminner.

Riksantikvaren understreker at kjernen i landskapet er det dramatiske elvelandskapet med de tre monumentale kraftstasjonene. I tillegg er forsvarshistorien viktig her, men primært knyttet til elvestrengen. Basmo festning er allerede inne i høringsutkastet knyttet til *Haldenvassdraget*. Utvidelsene tas ikke inn i registeret.

Østfold forum for natur og friluftsliv

Det foreslås at Riksantikvaren vurderer en utvidelse av «Glommadalen». Det pekes her særlig på ravinlandskapet og ferdsel langs vassdraget, inkludert fløting.

Riksantikvaren viser til kommentarer til tilsvarende forslag fra Indre Østfold lokallag av Fortidsminneforeningen Østfold og Trøgstad kommune.

Motvindkraft Marker

har oversendt illustrasjoner som viser synligheten fra Ørje sentrum av planlagt vindkraftverk i nærheten av Haldenvassdraget.

Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse - høringsmerknader om status og konsekvenser

Flere høringsinstanser er opptatt av hvordan registeret *kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse* vil fungere som verktøy i planleggingen og hvilke konsekvenser det vil få for kommunene. Sentrale problemstillinger i høringsuttalelsene er:

- Et sentralt registreringssystem bør ta utgangspunkt i eksisterende planer. Status som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse må ikke være til hinder for planer som allerede er lagt i området.
- Hvilken status vil dette registeret få i forhold til øvrige rapporter og registreringer av landskapsverdier?
- Det kan tidvis virke forvirrende med det store antallet registre, særlig når samme område berøres av ulike registre og hensynssoner.
- Det er positivt at landskapene blir vist i Askeladden, slik at kulturhistoriske landskap og enkeltminner er samlet på ett sted.

- Dersom byområder og bynære områder blir valgt ut som kulturhistoriske landskap, må det aksepteres utvikling og ulike inngrep for å bygge opp under mål om fortetting i sentrum, levedyktige vekstvilkår for næringsutviklingen og videre utvikling av industrilandskapet.
- Kulturhistoriske landskap må ikke hindre utvikling av framtidsrettede transportløsninger.
- Riksantikvaren har kun ansvar for landskapets kulturhistoriske innhold og bør samarbeide med andre myndigheter om konsekvensene av registeret knyttet til verdiskapende virksomhet med tanke på sysselsetting, boforhold, rekreasjon og infrastruktur.
- Det må framgå klart hvilke konsekvenser registeret vil få for forvaltningen av områdene.

Riksantikvarens kommentarer til høringsmerknader om status og konsekvenser

Registeret over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse er ment som en kunnskapsbase og et forvaltningsverktøy til rådighet for kommunene og andre myndigheter som påvirker arealbruk. Riksantikvaren vil med registret klargjøre at dette er landskap som det knytter seg nasjonale kulturhistoriske interesser til, hva disse består i og hvordan de bør ivaretas. Slik ønsker vi å bidra til økt forutsigbarhet i arealplanleggingen og forvaltningen av landskapene.

Kommunen må forvalte områdene gjennom bruk av sine virkemidler, der plan- og bygningsloven er viktigst. Det er Riksantikvarens ønske at kommunene skal synliggjøre og ivareta landskapsverdiene i sine arealplaner og å ha bevissthet om verdiene når områder skal utvikles. Et hovedtiltak er at kommunene viser de kulturhistoriske landskapene som hensynssone c) i kommuneplanens arealdel og knytter retningslinjer og generelle bestemmelser til disse.

Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen vil legge registeret til grunn i sine innspill og sin dialog med kommunene og andre myndigheter i planprosesser.

Det er kommunal planlegging som er hovedvirkemiddel for å ivareta de kulturhistoriske landskapene. Dette innebærer også at vedtatte arealplaner ikke endres som følge av at registeret etableres. Men det er ønskelig at verdiene i de kulturhistoriske landskapene tas i betraktning og får vesentlig innvirkning på arealbruken når planer skal revideres og rulleres.

Landskap er et helhetlig og tverrfaglig tema, som det er flere innfallsvinkler til. Det innebærer også at landskap kan være prioritert av ulike fagetater. Dette kan nok være en utfordring for kommunen som skal forvalte områdene helhetlig, men ofte er verdiene sammenfallende. Kulturminneforvaltningen ønsker å kunne bidra med veiledning og dialog om forvaltning av områdene. Det er gjennom kommunens planlegging at samordning av interesser og konsekvenser av arealbruken må avklares, men regionale fagmyndigheter bør bidra med råd.

Etter landskapskonvensjonen omfatter landskap alle typer områder, også byområder. Det er en målsetting at kulturhistoriske landskap skal speile mangfoldet av landskap og kulturhistorien i fylket. Derfor inngår også byområder og bynære områder i utvalget. Her er det ofte landskap som i større grad er i endring og der nye funksjoner må ivaretas. Innenfor området *Sarpsfossen, Borregaard og Hafslund* er det f.eks. planer om

utvidelse av veg og jernbane. Dette industrilandskapet har alltid vært i utvikling, det er en del av landskapets karakter. Det er ikke Riksantikvarens hensikt med registeret at endringer i arealbruken skal stoppes innenfor de kulturhistoriske landskapene. Men det er viktig at eventuelle endringer skjer med en bevisst holdning til at verdiene i landskapet fortsatt skal ivaretas og at dette gjenspeiles i arealplanene.

Høringen har pekt på behovet for klargjøring av funksjon og rolle til registeret overfor kommunene. Vi har med merknadene her forsøkt å bidra til en slik klargjøring. For å svare på spørsmål som kommunene, fylkeskommunene og andre kan ha i konkrete planleggingssituasjoner, vil Riksantikvaren utarbeide en veileder. Veilederen er under arbeid. Den skal utdype hvordan registeret over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse er tenkt å virke og skal gi nærmere veiledning i bruk av plan- og bygningsloven for å ivareta landskapene.

Vi viser forøvrig til at fylkeskommunen vil være kontaktpunkt i plansaker som berører kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse.